

РОЗДІЛ V. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 373.5.015.51:7]:784](043.3)

Лі Жуйцін

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

КРИТЕРІАЛЬНО-РІВНЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИНЕНОСТІ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СПІВАЦЬКОГО НАВЧАННЯ

У статті здійснено критеріально-рівневу характеристику розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання. Критеріями розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання визначено ступінь проникнення в задум і емоційну будову вокально-хорового твору (показники: інтерес і стремління особистості до «спілкування» з улюбленим автором, твором, отримання нових музичних вражень, активне, стійке, усвідомлене бажання засвоєння музичного матеріалу, потреба підлітка в освоєнні різних видів музично-виконавської діяльності й необхідність володіння даною діяльністю); міра здатності до висловлювання про виразні засоби, точність використання необхідної музичної термінології (показники: достатній рівень спеціальних базових знань, музичні здібності, художньо-творчі вміння й навички); ступінь вираженості свого ставлення до музичних творів, обґрунтованість думки (показники: наявність естетичного ідеалу, здатність до оцінки музики, що сприймається й виконується). Виявлено рівні сформованості музично-естетичного смаку підлітків, а саме: низький (фрагментарний), середній (асоціативний) та високий (цілісний).

Ключові слова: критерій, рівні розвиненості, критеріально-рівнева характеристика, музично-естетичний смак, підлітки, співацьке навчання.

Постановка проблеми. Складні соціально-політичні трансформації сучасного українського суспільства супроводжуються нагальною потребою у формуванні духовних засад діяльності особистості, культури, морального життя суспільства, нації, що передбачає пошук і утвердження нових суспільно значущих цінностей. Сучасний випускник закладу середньої освіти має характеризуватися розвиненим естетичним смаком, що ґрунтується на сформованих

естетичних поглядах, критичному ставленні до зовнішніх впливів агресивного соціокультурного середовища. Естетичний концепт лежить в основі художнього виховання, в тому числі й музичного, формує духовні потреби підростаючого покоління, емоційно-естетичне ставлення до дійсності й мистецтва. Це визначається специфікою музики як виду мистецтва, емоційно-образним характером сприйняття музики та спілкування в процесі музичної діяльності, а також специфікою дитячого віку. У зв'язку з цим набуває особливої гостроти проблема розвитку музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання. З'ясування обраної проблеми потребує критеріально-рівневої визначеності сформованості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання.

Аналіз актуальних досліджень. У науковій літературі багатоаспектне висвітлення знайшла проблема співацького навчання учнівської молоді. Предметом розгляду дослідників стали загальні та спеціальні вимоги до співацької діяльності, особливості сольного та хорового виконавства, процеси формування навичок сольного, ансамблевого та хорового співу вихованців (В. Багадуров, Л. Дмитрієв, Д. Аспелунд, І. Левідов, П. Голубєв, О. Малініна, Д. Огороднов, А. Менабені, В. Ємельянов, Г. Стулова, О. Юрко та ін.).

Щодо формування й розвитку музично-естетичного смаку, то дана проблема в розрізі теорії музично-естетичного виховання. Відтак, теоретичні та методичні проблеми музично-естетичного виховання розглянуто такими українськими науковцями, як: А. Болгарський, О. Дем'янчук (формування музично-естетичних інтересів), Б. Брилін, В. Шульгіна (музично-творчий розвиток), В. Бутенко, Л. Коваль (формування естетичних оцінок), В. Дряпіка (формування естетичного смаку), О. Костюк, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька (формування естетичного ставлення) та ін.

У педагогічній науці відомі різні підходи до розвитку й формування естетичного смаку учнів. Останнім часом з'явилося багато ґрунтовних вітчизняних праць. Питання розвитку естетичного смаку розглядають у дисертаційних дослідженнях Б. Івасів, Т. Лісінська (смаки молодших школярів); С. Барило, В. Баєвський, І. Казимирська (смаки старшокласників); Г. Падалка, О. Коробко (формування естетичних та художніх смаків майбутніх учителів); Л. Литвиненко (розвиток художніх смаків у процесі знайомства з різними видами мистецтва); А. Ахмедова та Т. Філіп'єва (роль естетичного виховання у формуванні і розвитку естетичного смаку); О. Ігнатович (процес формування художньо-естетичного смаку підлітків у процесі літературно-творчої діяльності); Л. Шульц (відображення дійсності в естетичному смаку); Н. Калашник (історико-педагогічна генеза формування естетичних смаків учнівської молоді в процесі навчально-виховної діяльності).

Як свідчить практика, сьогоденні учні закладів середньої освіти майже не обізнані із сутністю феномена «музично-естетичний смак», мають невеликий досвід спілкування із сучасними творами академічного музичного мистецтва. Їхній потяг до сучасної академічної музики наштовхується на складнощі сприйняття й розуміння цієї музики внаслідок інноваційних процесів, які стосуються і змісту, і засобів художньої виразності нової для слухача музичної інформації. Така необізнаність у сучасних процесах музичного мистецтва обмежує загальну й естетичну культуру підлітків, гальмує розвиток естетичних смаків як інтегративної характеристики «Людини Культури» (В. Лутай, О. Олексюк, О. Савченко, Р. Шульга).

Мета статті – здійснити критеріально-рівневу характеристику розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс методів: теоретичних (вивчення філософської, психолого-педагогічної, соціологічної, мистецтвознавчої літератури) – для визначення основоположних понять дослідження та здійснення педагогічного аналізу проблеми; емпіричних (вивчення, узагальнення й систематизація педагогічного досвіду, анкетування, бесіди, інтерв'ю, тестування, спостереження, педагогічний експеримент) – для здійснення критеріально-рівневої характеристики музично-естетичного смаку підлітків; методи математичної статистики – з метою аналізу емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Рівень розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання розглядався як характеристика емоційної та інтелектуальної культури особистості, що виявляється у її власних аксіологічних уподобаннях у галузі музичного мистецтва; в потребі спілкування з різностильовими музичними творами; здатністю адекватного сприйняття різновидів мистецтва, зокрема музичного; через розуміння його емоційно-образного змісту, вміння критично оцінити музичну інтерпретацію творів; а також враховує пізнавальні, творчо-виконавські здібності учнівської молоді в музично-естетичній сфері. Тому стан розвитку музично-естетичного смаку особистості майбутнього вчителя визначався за

Критеріально-рівнева характеристика музично-естетичного смаку підлітків вимагає з'ясування сутності поняття «критерій». У науково-педагогічній науковій літературі критерій тлумачать як ознаку, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або кваліфікація чогонебудь [2]. Як зазначає О. Рудницька, на основі науково обґрунтованих критеріїв можна не лише визначити рівень сформованості певного явища, а й прослідкувати динаміку процесу, що вивчається, зосередити увагу на окремих недоліках та окреслити своєрідну схему педагогічної роботи в конкретному напрямі [3].

Отже, у нашому дослідженні під поняттям «критерій» як одного з основних засобів судження, стосовно педагогічних явищ розуміємо об'єктивну ознаку, на основі якої формується порівняльна оцінка чи класифікація процесів і чинників, що вивчаються. Процес виміру підготовленості, яким би із методів дослідження не користувалися, є до певної міри суб'єктивним, адже, деякою мірою, відображає позицію дослідника з означеної проблеми [1, с. 324]. Тому під час визначення показників, які характеризують розвиненість музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання, передбачається вивчення як зовнішніх (об'єктивно-предметних), так і внутрішніх (суб'єктивно-особистісних) аспектів їхньої діяльності.

З огляду на вищезазначене розроблення критеріального апарату визнаємо найбільш відповідальним завданням пошукового етапу нашого дослідження.

В основу розробки критеріїв, показників та рівнів розвиненості музично-естетичного смаку підлітків нами були покладені результати теоретичних і практичних досліджень з формування особистості в процесі художньо-творчої діяльності (Ю. Афанасьєв, В. Медушевський, Я. Пономарьов, Б. Теплов та ін.); наукових праць про роль мистецтва у становленні особистості (Б. Асаф'єв, Л. Виготський, І. Зязюн, М. Каган, О. Костюк, Є. Назайкінський, С. Рубінштейн, О. Семашко, В. Сухомлинський та ін.); наукових концепцій щодо визначення методологічних засад освіти як культуротворчого процесу (В. Андрущенко, Г. Балл, В. Луговий, О. Шевнюк та ін.).

Критерії та показники розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання покликані якомога повніше відображати найсуттєвіші ознаки та вияви музично-естетичного смаку, правильно визначати рівень його розвиненості в учнів підліткового віку. З урахуванням вищесказаного, а також особливостей сучасної соціокультурної ситуації, досліджень науковців, структурних компонентів музично-естетичного смаку старшокласників нами було визначено такі критерії та показники розвиненості даного феномена:

- ступінь проникнення в задум і емоційну будову вокально-хорового твору (показники: інтерес і стремління особистості до «спілкування» з улюбленим автором, твором, отримання нових музичних вражень, активне, стійке, усвідомлене бажання засвоєння музичного матеріалу, потреба підлітка в освоєнні різних видів музично-виконавської діяльності й необхідність володіння даною діяльністю);
- міра здатності до висловлювання про виразні засоби, точність використання необхідної музичної термінології (показники: достатній рівень спеціальних базових знань, музичні здібності, художньо-творчі вміння й навички);

- ступінь вираженості свого ставлення до музичних творів, обґрунтованість думки (показники: наявність естетичного ідеалу, здатність до оцінки музики, що сприймається й виконується).

Слід зазначити, що критерії розвиненості музично-естетичного смаку підлітків корелюються з компонентами розвитку музично-естетичного смаку учнів підліткового віку, тобто взаємопов'язані та взаємозалежні між собою. Відтак, перший критерій (ступінь проникнення в задум і емоційну будову вокально-хорового твору) є основним для оцінки сформованості мотиваційно-орієнтувального компонента музично-естетичного смаку; другий критерій (міра здатності до висловлювання про виразні засоби, точність використання необхідної музичної термінології) слугує для оцінки сформованості операційно-діяльнісного компонента музично-естетичного смаку; третій критерій (ступінь вираженості свого ставлення до музичних творів, обґрунтованість думки) є вираженням оцінювально-результативного компонента музично-естетичного смаку.

Такий розподіл взаємозалежних і взаємообумовлених компонентів, критеріїв і показників допомагав здійснити всебічну оцінку змін рівня розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання.

Мета констатувального експерименту полягала у визначенні напрямів впровадження методичного забезпечення розвитку музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання відповідно до розробленої нами критеріальної визначеності й поєднанні кількісного та якісного аналізу рівнів розвиненості означеного феномена у підлітків.

З метою вивчення реального стану досліджуваної проблеми на практиці були визначені такі завдання діагностичного етапу експерименту, а саме: узагальнення досвіду процесу співацького навчання; вивчення досвіду формування й розвитку музично-естетичного смаку учнів підліткового віку; визначення ціннісного співвідношення знань і вмінь школярів, які необхідні для розвитку музично-естетичного смаку; розробка та перевірка методики визначення рівнів розвиненості музично-естетичного смаку підлітків за визначеними критеріями тощо.

У констатувальному дослідженні брали участь 162 учнів підліткового віку, 8 учителів закладів середньої освіти. Для проведення серії діагностичних експериментів була розроблена методика вивчення стану досліджуваної проблеми, яка включала: спеціальні та довготривалі спостереження за змістом і ходом навчального процесу на заняттях; анкетування, тестування, бесіди та інтерв'ю, які проводились серед учителів та учнів; експертні судження та оцінки фахівців даного

профілю. Для опрацювання первинних даних використовували методи кількісної та якісної обробки отриманих результатів.

Усе вищевикладене було необхідне для отримання достовірної інформації про фактичний стан розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання до початку та під час проведення експериментального дослідження, зосередження уваги на окремих недоліках, простеження динаміки позитивних змін, що відбуваються у навчальному процесі.

Рівневу характеристику розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання встановлюють відповідно до визначених критеріїв як умовну міру, що дає змогу досягнути явище й оцінити його.

Результати аналізу даних, отриманих під час дослідження, дали змогу охарактеризувати три рівні розвиненості музично-естетичного смаку підлітків (високий (цілісний), середній (асоціативний), низький (фрагментарний)), що відрізняються ступенем вмотивованості підлітків до співацького навчання, наявністю вокально-хорових знань і вмінь, а також здатністю адекватно сприймати музичний твір.

Високий (цілісний) рівень розвиненості музично-естетичного смаку підлітків, для якого була характерна стійкість музичних інтересів, визначеність переваг, сформованість системи художніх цінностей, розвинене художньо-естетичне чуття, високий рівень розвитку музично-естетичного сприймання, об'єктивність оцінок і суджень про музичні твори, естетична обізнаність у музичному мистецтві, – співвідносилися з високим чи достатнім рівнем умотивованості щодо опанування музичною діяльністю, успішності в навчанні. Ці учні обирали не лише пасивні форми спілкування з музичним мистецтвом, а й передбачали брати активну участь у різних видах художньо-творчої діяльності (постійних та короточасних творчих колективах, музичних заходах), охоче виконували завдання під час навчання. За результатами констатувального зрізу високий рівень виявили 13,1 % учнів першої ЕГ, 18,8 % – учнів другої ЕГ, 12,9 % учнів контрольної групи.

Середній (асоціативний) рівень характеризувався за такими ознаками: нестійкий (ситуативний) інтерес до музичних явищ і фактів, невизначеність у музичних перевагах; достатня музична обізнаність, водночас виявлене вміння орієнтуватися лише на окремі зразки – еталони того чи іншого музичного жанру або стильового напрямку; недостатня розвиненість художньо-естетичного сприймання. Цих учнів відрізняло надання переваг пасивним формам спілкування з музичним мистецтвом (слухання радіо- та телепередач). Окремі з них, якщо і брали участь у різних видах художньо-творчої діяльності, часто змінювали свій вибір, задовольняючись фазою знайомства; не відчували потреби в обговоренні вражень від сприйняття музичних творів, майже не

ініціювали та не підтримували її. Виконання завдань музичного характеру під час навчання було вибіркоvim і недостатньо якісним. Середній рівень на етапі констатації виявили 61,9 % учнів першої ЕГ, 43,5 % учнів другої ЕГ та 68 % учнів контрольної групи.

Характерними особливостями *низького (фрагментарного) рівня* були однобічність музично-естетичної інформації, низький рівень музичної обізнаності; несформованість стійкого інтересу та музичних переваг, відсутність ціннісних орієнтацій у музичній культурі; нездатність вийти самотійно на рівень оцінки та суджень, висловлення смакових оцінок за принципом «сподобалось – не сподобалось»; переважно негативне ставлення до класичної та народної музики, небажання її сприймати. Показники низького рівня розвиненості музично-естетичних смаків збігались у цих учнів із низьким рівнем їхньої загальної культури та успішності в навчанні. Небажання брати активну участь у художньо-творчій діяльності можна пояснити відсутністю необхідної підготовки, а також незнанням власних художніх можливостей чи негативним попереднім художнім досвідом. За результатами констатувального зрізу таких виявилось відповідно в ЕГ1, ЕГ2 та КГ – 25,0 %; 37 %; 18,8 % учнів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у процесі дослідження нами було розроблено й обґрунтовано критерії розвиненості музично-естетичного смаку підлітків у процесі співацького навчання: ступінь проникнення в задум і емоційну будову вокально-хорового твору; міра здатності до висловлювання про виразні засоби, точність використання необхідної музичної термінології; ступінь вираженості свого ставлення до музичних творів, обґрунтованість думки, а також виокремлено рівні розвиненості досліджуваного явища: низький (фрагментарний), середній (асоціативний) та високий (цілісний).

Дослідження відкриває перспективу для більш детального вивчення впливу музично-естетичного смаку підлітка на ефективність його навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єременко, О. В. (2010). *Теорія і методика підготовки магістрів музичного мистецтва в педагогічних університетах* (дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 – «Теорія та методика музичного навчання»). К.
2. Занина, Л. В., Меньшикова, Н. П. (2003). *Основы педагогического мастерства*. Ростов на Дону: Феникс.
3. Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька*. Тернопіль: навч. книга – Богдан.

РЕЗЮМЕ

Ли Жуйцин. Критериально-уровневая характеристика развитости музыкально-эстетического вкуса подростков в процессе певческого обучения.

В статье осуществлена критериально-уровневая характеристика развитости музыкально-эстетического вкуса подростков в процессе певческого обучения. Критериями развитости музыкально-эстетического вкуса подростков в процессе певческого обучения нами определена степень проникновения в замысел и эмоциональное строение вокально-хорового произведения (показатели: интерес и стремление личности к «общению» с любимым автором, произведением, получение новых музыкальных впечатлений, активное, устойчивое, осознанное желание усвоения музыкального материала, потребность подростка в освоении различных видов музыкально-исполнительской деятельности и необходимость владения данной деятельностью); мера способности к высказыванию о выразительных средствах, точность использования необходимой музыкальной терминологии (показатели: достаточный уровень специальных базовых знаний, музыкальные способности, художественно-творческие умения и навыки); степень выраженности своего отношения к музыкальным произведениям, обоснованность мнения (показатели: наличие эстетического идеала, способность к оценке воспринимаемой и исполняемой музыки). Доказано, что такое распределение взаимосвязанных и взаимообусловленных компонентов, критериев и показателей помогало осуществить всестороннюю оценку изменений уровня развитости музыкально-эстетического вкуса подростков в процессе певческого обучения.

Отмечено, что критерии развитости музыкально-эстетического вкуса подростков коррелируются с компонентами развития музыкально-эстетического вкуса учащихся подросткового возраста, то есть взаимосвязаны и взаимозависимы между собой. Следовательно, первый критерий (степень проникновения в замысел и эмоциональную структуру вокально-хорового произведения) является основным для оценки сформированности мотивационно-ориентировочного компонента музыкально-эстетического вкуса; второй критерий (мера способности к высказыванию о выразительных средствах, точность использования необходимой музыкальной терминологии) служит для оценки сформированности операционно-деятельностного компонента музыкально-эстетического вкуса; третий критерий (степень выраженности своего отношения к музыкальным произведениям, обоснованность мысли) является выражением оценочной-результативного компонента музыкально-эстетического вкуса.

В результате проведенного исследования выявлены уровни сформированности музыкально-эстетического вкуса подростков, а именно: низкий (фрагментарный), средний (ассоциативный) и высокий (целостный), отличающиеся степенью мотивированности подростков к певческому обучению, наличием вокально-хоровых знаний и умений, а также способностью адекватно воспринимать музыкальное произведение.

Ключевые слова: критерий, уровни развитости, критериально-уровневая характеристика, музыкально-эстетический вкус, подростки, певческое обучение.

SUMMARY

Lee Ruiqing. Criteria-level characteristics of development of musical-aesthetic taste of teenagers in the process of learning singing.

The article provides criteria-level characteristics of teenagers' musical-aesthetic taste development in the process of learning singing. The criteria for the teenagers' musical-aesthetic taste development in the process of learning singing have become the degree of penetration into the intention and emotional structure of the vocal-choral piece (indicators: the person's interest and desire to "communicate" with his favorite author, work, gaining new musical impressions, active, steady, conscious desire to assimilate musical material, teenager's need to master various types of musical performance); measure of the ability to use expressive means, accuracy of using necessary musical terminology (indicators: sufficient level of special basic knowledge, musical abilities, artistic-creative skills); degree of expressiveness of one's attitude to musical works, the validity of thought (indicators: presence of an aesthetic ideal, the ability to evaluate perceived and performed music). It is proved that such a distribution of interrelated and interdependent components, criteria and indicators helped to carry out a comprehensive assessment of changes in the level of development of the musical-aesthetic taste of teenagers in the process of learning singing.

It is emphasized that criteria for the teenagers' musical-aesthetic taste development correlate with components of the teenagers' musical-aesthetic taste development, that is, they are interrelated and interdependent. Consequently, the first criterion (degree of penetration into the intention and emotional structure of the vocal-choral piece) is the main one for assessing the formation of the motivational-orienting component of the musical-aesthetic taste; the second criterion (measure of the ability to use expressive means, accuracy of using necessary musical terminology) serves to assess the formation of the operational-activity component of the musical-aesthetic taste; the third criterion (degree of expressiveness of one's attitude to musical works, the validity of thought) is an embodiment of the evaluation component of musical-aesthetic taste).

As a result of the study, the levels of the musical-aesthetic taste of teenagers have been determined, namely: low (fragmentary), medium (associative) and high (integral), that differ in the degree of motivation of teenagers for singing, presence of vocal-choral knowledge and skills, and the ability to perceive adequately the musical work.

Key words: criteria, levels of development, criteria-level characteristics, musical-aesthetic taste, teenagers, learning singing.